

Exegetische notities eerste lezing

Ezechiël 34,11-12.15-17

In de poëzie van het Eerste Testament worden vaak metaforen gebruikt die ontleend zijn aan het nomadenleven. De eerste lezing is geheel doortrokken van het beeld van herders, kudden en het herdersbedrijf. Christenen zullen de thematiek herkennen uit de synoptische evangeliën en bovenal uit hoofdstuk 10 van het Johannes-evangelie. Herderschap is een algemeen oosters beeld voor leiderschap, in het bijzonder dat van de koning. Vorsten uit Egypte en Babylonië worden herhaaldelijk herder genoemd. Zinspelingen op het herdersleven vinden we ook geregeld in de Bijbel: het herdersleven van Mozes bij zijn schoonvader in Midjan gaat vooraf aan zijn taak om Israël te bevrijden – met zijn (herders)staf - uit de slavernij van Egypte en David wordt van achter de kudde geroepen om herder te zijn over Israël. De titel 'herder' wordt soms ook op God toegepast (zie de tussenzang). De titel is voornamelijk voorbehouden aan degene die God zelf zal roepen om zijn kudde te leiden en werd zo een messiaanse titel.

Op de vijfde dag van de vierde maand in het dertigste jaar, toen ik te midden van de ballingen bij het Kebarkanaal woonde, opende zich de hemel en kreeg ik een visioen van God, zo begint het boek Ezechiël. Balling Ezechiël heeft ervaren dat de ondergang van Jeruzalem en Juda zich heeft voltrokken. Het lectionarium laat de verzen 13-14 weg¹, waardoor de historische context van deze Babylonische ballingschap en diaspora alleen te horen is in woorden als *verstrooid, afgedwaald, vermist, verdwaald, gewond en ziek*. In de periode van Ezechiël's werkzaamheid ten tijde van de val van Jeruzalem waren er slechte herders: de leidende elite van Jeruzalem en Juda, de koning inbegrepen. Met de eerste bannelingen komt Ezechiël in Babylonië aan. De opbrengst van de inspanningen van de ballingen ging rechtstreeks naar hun overheersers. Het volk heeft niets meer: geen tempel, geen land en zelfs geen heilige teksten. Men had gebouwd op macht en gezag, op leger en instellingen door de leiders in het leven geroepen. Maar men was totaal bedrogen. God heeft dat niet gewild. Hij richt zich tot Ezechiël die deze woorden nu met zijn stem aan ons doorgeeft. Met zijn aankondiging van Israëls terugkeer en herstel hoopt hij vanzelfsprekend dat hij die terugkeer uit de ballingschap nog mag meemaken.

Het herderschap wordt geschonken door God, die zelf de eigenaar van Israël is. De herder is huurling, maar gedroeg zich niet als eerlijke herder. Hij bedroog de eigenaar en buitte de kudde uit voor zijn eigen doeleinden. Met zo'n herder gaat de kudde verloren. God grijpt in door dergelijke herders de laan uit te sturen en als herder zelf op zoek te gaan naar zijn verdoolde volk.

De lezing eindigt met de woorden *Ik zal ze laten weiden zoals het behoort. En gij, mijn kudde – dit zegt de Heer God: Ik zal rechtspreken tussen het ene dier en het andere, tussen rammen en bokken*. In de lezing is dit een nogal 'open' einde. Waarom er recht moet worden gedaan is te lezen in de rest van dit herderhoofdstuk 34. Ook in de kudde deugt het niet. De mannelijke ram en bok zijn het beeld van de machtige mens die zich van de zwakkere niets aantrekt. Hij houdt alleen rekening met de wet van de sterkste. Met kop en horens verdringt hij de

¹ Op het feest van het Heilig Hart van Jezus worden in jaar C deze verzen wel gelezen (Ezechiël 34,11-16).

concurrentie en laat hoogstens een afgeschuimde markt over aan de minder sterke. Daartegenover ziet Ezechiël in een visioen een andere maatschappij. Daarin moet iedereen aan zijn trekken kunnen komen, ook de zwakke. *Recht doen* houdt meer in dan louter deze woorden. Geen woorden, maar daden. Het behoort tot het herderschap (pastoraat) vooral de maatschappelijk zwakken in bescherming te nemen tegen de mensen met geld en macht. Het recht van de sterkste zoals dat in de natuur geldt, wordt in Gods kudde niet toegestaan.

Ezechiël gebruikt het beeld van de herder buiten dit hoofdstuk 34 nog slechts één keer als God via hem zegt:

David, mijn dienaar, zal hun koning zijn, en samen zullen ze één herder hebben. Mijn regels zullen ze in acht nemen en mijn bepalingen zullen ze naleven. (Ezechiël 37,24, vergelijk Hosea 3,5 en Jeremia 30,9-15).

Wat beweegt profeten om de komst in het vooruitzicht stellen van David die eeuwen voor hen leefde? Denken zij aan Davids terugkeer? Of bedoelen zij iemand zoals David of iemand uit het huis van David? Christenen sloten zich graag aan bij de laatste interpretatie. In en door Christus geloven zij in de nazaat van David, de messias en de goede herder, door Jezus' tijdgenoten nog als blasfemisch beschouwd (Johannes 10,1-33).

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 23,1-2a.2b-3.5-6

In Psalm 23, een psalm van David volgens het opschrift, stelt David zichzelf voor als een schaap onder de hoede van de Heer. Die hoede is het refrein geworden van de antwoordpsalm en psalm 23 begint en eindigt ermee. God en geen ander speelt de rol van herder en later van gastheer. De psalmist ervaart God als zijn naaste. De psalm is een warme uiting van godsvertrouwen en de positieve uitspraken brengen de waardering voor Gods plan tot uiting. *Hij brengt mij aan water* is in ons land waar 'brede rivieren traag door oneindig laagland gaan', misschien een wat overbodige toezegging, maar dat geldt voor waterlopen in het Midden-Oosten zeker niet. *Mijn schreden leidt Hij langs rechte paden.* God wijst de sporen, omdat Hij rechtvaardig en weldadig is. Het Hebreeuwse *tsedaka* betekent ook *voorspoed*, de vrucht van gerechtigheid. Als je hoort dat God met olie mijn hoofd zalft, luister je bijna vanzelf naar de jongeman David die zichzelf begeleidend met een lier met heldere stem God looft om koning Saul tot rust te brengen.

De psalmist kent geen gebrek omdat de Heer zijn herder is: hij die er daadwerkelijk is, onvoorwaardelijk en trouw: *Het huis van de Heer zal mijn woning zijn voor alle komende tijden.* Dit betekent dat we er goed aan doen daarheen te verhuizen, een gedachte die in de Griekse mythologie van toepassing is op de verhuizing van de ziel na de dood. Ongetwijfeld zullen deze thema's ertoe bijgedragen hebben dat Psalm 23 vaak wordt gebeden bij sterfbed en uitvaart. Na het Onzevader is deze psalm misschien wel het bekendste gebed uit de westerse literatuur.

Exegetische notities tweede lezing

1 Korintiërs 15,20-26.28

In zijn parabels beschrijft Jezus een bepaald gedrag. Juist dat gedrag is 'koninkrijk Gods'. Jezus verwachtte dat - zodra God dit rijk zou gaan regeren - wij ons dan zouden gedragen zoals hij

dat ons in die parabels voorhield. Zo'n twintig jaar na Jezus' kruisiging verwachtte Paulus de spoedige terugkeer van Jezus op aarde. Hij gaat ervan uit dat de teruggekeerde Jezus eerst enige tijd koning zal worden en daarna *het koningschap aan God de Vader zal overdragen, na alle heerschappijen en alle machten en krachten te hebben onttroond*. Hier doet zich de vraag voor of het Jezus of God is die onttroont. Of laat Paulus dat bewust in het midden?

Hoofdstuk 15 van de eerste Korintiërsbrief raakt het evangelie dat Paulus verkondigt in zijn kern. Op zeven zondagen in drie liturgische jaren horen we er in de tweede lezing perikopen uit. Door sommigen in Korinte is gesteld dat er geen opstanding der doden is (vers 12). Hoe zou dat kunnen? In wat voor lichaam zou dat moeten gebeuren? Opstanding is zinloos (vers 35). Voor Paulus staat en valt het christelijk geloof echter met de opstanding. Indien Christus niet is opgewekt is het geloof waardeloos. Dan zijn de christenen valse getuigen van God, want, als er geen doden worden opgewekt is Christus niet opgewekt. Maar zo is het niet! Christus is opgewekt uit de doden, als eersteling ... Hier blijkt hoezeer prediking en geloof en daarmee heel het christelijk leven beheerst worden door de (toe)komst van Christus.

De geschiedenis van Adam, de mens die zelf over zijn leven beschikken wilde, loopt uit op de dood. In Christus maakte God het nieuwe laatste en definitieve begin, dat de dood (als laatste vijandige macht) overwint. Andere vijandige machten (heerschappijen, machten, krachten: vers 24) gaan er ook aan. In Christus' verlossingswerk is heel de kosmos betrokken: hemel en aarde. Zowel engelen als demonen hebben er mee te maken. Heel de geschapen wereld keert terug onder Gods heerschappij (vers 28).

Exegetische notities Evangelie

Matteüs 25,31-46

In de evangeliëlezing geeft Jezus een 'koninklijke' visie op het eindoordeel. Het grootste gedeelte van de tekst bestaat uit een gesprek tussen de koning (Jezus zelf) en twee groepen: schapen en bokken. Het gesprek gaat over de tijd vóór het oordeel. Er is een sterke parallelle tussen de beschrijvingen van de twee groepen. Ze worden beoordeeld met dezelfde maatstaf. Bij het oordeel zal het recht zegevieren, *zoals de herder een scheiding maakt tussen schapen en bokken*. Mogen we ons bij deze tweedeling laten leiden door de woorden van Ezechiël in de eerste lezing? Zijn de schapen de zwakken en de bokken de sterken? Of is hier misschien sprake van een onderscheid tussen christenen (broeders) en niet-christenen (volken)? Of van goed-doeners en slecht-doeners? Of gaat het in deze vergelijking helemaal niet om de identiteit van de schapen en de bokken, maar meer om de herder die met zijn kudde bezig is? Deze vragen zijn niet eenvoudig te beantwoorden.

Terwijl de mensenzoon als een koning zetelt op zijn troon, omgeven door alle engelen en heel de mensheid voor Hem, begint hij te spreken over het verleden, toen hij honger had, dorst had, vreemdeling was, naakt, ziek en in de gevangenis zat. De ene groep heeft zich zijn lot wel aangetrokken, de andere niet. Deze zes zogenoemde 'werken van barmhartigheid' werden in de middeleeuwen met het begraven der doden (in aansluiting bij Tobit 4,16-17) gecompleteerd tot zeven. Beide groepen zijn verrast. En hier zit de kwintessens van de tekst. Ook de veroordeelden staan verbaasd. In hun ogen hebben zij een correct leven geleid. Hebben ze de rechter, met wie ze nu geconfronteerd worden, dan al eerder ontmoet? En wanneer was dat dan het geval? De

toegesprokenen zijn vol verbazing, want zij leven in de tijd vóór het laatste oordeel. Jezus' woorden snijden het diepst in hun vlees. Tijdens hun leven staan ze blijkbaar vele malen tegenover de mensenzoon.

Vertel ons, wanneer zal dat allemaal gebeuren en aan welk teken kunnen we uw komst en de voltooiing van deze wereld herkennen? vroegen de leerlingen eerder aan Jezus (Matteüs 24,3). Op een andere manier keert die vraag hier terug: *Wanneer hebben wij u hongerig gezien ...* De vraag van de leerlingen was gericht op de toekomst, nu zijn die vragen gericht op het verleden. De uitgangsvraag van de leerlingen wordt nu radicaal omgebogen. Hiermee verandert ook het beeld dat in de loop van de lezing wordt geschetst. De komst van de mensenzoon is bijzonder luisterrijk, maar Jezus was altijd al aanwezig. Hij was daar te vinden waar niemand hem verwachtte, bij de mensen in nood. Dit heeft enorme ethische consequenties. Hoewel de tekst de lezers inlicht over wat er gebeurt bij het eindoordeel, staat deze informatie echter geheel en al in functie van wat er nu moet gebeuren. Het is een appèl tot onmiddellijke actie, zodat wij 'verlost worden van eeuwige verdoemenis'. Dit *ab aeterna damnatione nos eripi* uit de Romeinse ritus is nu in de Nederlandstalige liturgie geworden *Neem ons op in de gemeenschap van uw uitverkorenen*.

Focus

Ontvang het Rijk

In de Verenigde Staten heeft de president (te) veel aan oude koninklijke macht overgehouden. Daarom is het misschien moeilijk over het 'koninkrijk' van God te spreken en prefereren we liever 'rijk' van God.

Deel uw brood met de hongerigen. Neem de dakloze zwervers op in uw huis, kleeft de naakten die gij ziet, en keer u niet af van de medemens. Dan zal uw licht stralen als de dageraad.

Barmhartige werken doen is dat Rijk. Jesaja profeteerde dit al in het Eerste Testament (58,6-7). Alleen dan ontvang je het Rijk.